

Kalkgräsmarker

Kalkgräsmarker (viktiga orkidélokaler)

Semi-natural dry grasslands and scrubland facies on
calcareous substrates (Festuco-Brometalia)
(* important orchid sites)

EU-kod: 6210

Länk: Gemensam text (namn och koder)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf#2

Beskrivning av naturtypen

Länk: Gemensam text (beskrivning av naturtypen)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf
#2

Utdrag ur EU:s tolkningsmanual

Dry to semi-dry calcareous grasslands of the Festuco-Brometea. This habitat is formed on the one hand by steppic or subcontinental grasslands (Festucetalia valesiaca) and, on the other, by the grasslands of more oceanic and sub-Mediterranean regions (Brometalia erecti); in the latter case, a distinction is made between primary Xerobromion grasslands and secondary (semi-natural) Mesobromion grasslands with Bromus erectus; the latter are characterised by their rich orchid flora. Abandonment results in thermophile scrub with an intermediate stage of thermophile fringe vegetation (Trifolio-Geranietea).

Important orchid sites should be interpreted as sites that are important on the basis of one or more of the following three criteria:

- (a) the site hosts a rich suite of orchid species
- (b) the site hosts an important population of at least one orchid species considered not very common on the national territory
- (c) the site hosts one or several orchid species considered to be rare, very rare or exceptional on the national territory.

Often in association with scrubland and thermophile forests and with dry pioneer Sedum meadows (Sedo-Scleranthea).

Svensk tolkning av definitionen

Torra-friska, hävdpräglade kalkgräsmarker nedanför trädgränsen ofta med ett rikligt inslag av örter. Naturtypen har utvecklats genom lång hävdkontinuitet, men kan vara stadd i igenväxning. Krontäckning av träd och buskar, som inte är av igenväxningskaraktär, är 0-30 %. Hävdgynnade arter ska finnas.

Viktiga orkidélokaler är en prioriterad undergrupp av naturtypen och hyser antingen a) en riklig förekomst av orkidéer, b) en värdefull population av minst en nationellt mindre vanlig orkidéart, eller c) en förekomst (oavsett storleken) av minst en orkidéart som är nationellt eller regionalt sällsynt eller mycket sällsynt.

Kommentarer

Naturtypen är knuten till de områden i Sverige som har kalkrika jordar och förekommer främst i Skåne, Västergötland, Östergötland, Bohuslän (på skalgrus vid kusten), Uppland, Jämtland och på Öland och Gotland.

Svenska undertyper

1. Kalkgräsmarker
2. Orkidérika kalkgräsmarker

Kalkgräsmarkerna är ofta mycket örtrika och kan ibland hysa ovanliga växter. Örtikedomen gör dem viktiga för många insekter, inte minst fjärilar och bin. Naturtypen kan uppträda i olika skepnader beroende på bland annat fuktighet och klimat. I sydöstra Sverige sommartorra områden kan kalkmarkerna uppträda som olika typer av stäppartade torrängar med arter som ängshavre, brudbröd, backsmultron, backklöver, flentimotej. I vissa områden kan toppjungfrulin, fältsippa och fältvädd också vara vanliga i naturtypen. På friskare kalkmarker finns arter såsom vildlin, darrgräs och rödkämpar. En speciell typ av stäppartade torrängar uppträder på vissa kalkrika marker i Västergötland med sällsynta arter som smalbladig lungört, drakblomma och fjädergräs. I Norrland uppträder andra växtsamhällen som delvis kan vara svårare att identifiera som kalkmarker, med t ex. vårfingerört, backruta, brunkulla, fjällgröe, fjällruta och inslag av alpina arter.

Mark som på grund av igenväxning, felaktig skötsel eller annan påverkan i stort sett saknar karakteristiska arter och inte går att restaurera inom en rimlig tid bör i normalfallet inte räknas som naturtyp. Detta gäller även mark som är så starkt gödningspåverkad att kvävegynnade växter helt dominerar fältskiktet.

Gränsdragning mot andra naturtyper

- Täcker gräs och örter <50 % av markytan se basiska berghällar (6110) och alvar (6280).
- På mark med en krontäckning på >5 % av gamla och/eller hävdformade enar överväg enbuskmarker (5130). Enbuskmarker pekas ut i de fall särskilt stora naturvärden är knutna till enarna. Undergruppen *viktiga orkidélokaler är dock alltid prioriterad framför enbuskmarker.
- Om floran är artrik men saknar påtaglig förekomst av kalkkrävande växter se stagg-gräsmarker (6230) och silikatgräsmarker (6270). Observera att det inte behövs förekomma orkidéer utan det räcker med andra tydligt kalkindikerande växter för att en mark ska klassificeras som kalkgräsmark istället för silikatgräsmark.
- Fuktig-blöt mark med påtaglig förekomst av kalkkrävande växter se kalkfuktängar (6410 a).
- Vid krontäckning av träd och buskar (som inte är av igenväxningskaraktär) på över 30 % se trädklädd betesmark (9070). Om naturtypen inte är i gynnsamt tillstånd och på restaureringsmark kan täckningsgraden av träd och buskar vara högre än 30 %. I dessa fall utgörs dock en del av träd- och buskskiktet av igenväxningsvegetation som bör röjas undan. Om starka naturvårdsmässiga skäl finns kan naturtypen undantagsvis även vid gynnsamt tillstånd tillåtas ha en högre täckningsgrad av träd och buskar än 30 %.

- Förekommer fler än enstaka hamlade träd (pågående hamling eller där hamlingen lätt kan återupptas) se lövängar (6530).

Viktiga strukturer och funktioner

- Kalkrik mark
- Tydligt hävdpräglad markvegetation.
- En för naturtypen naturlig artsammansättning.
- Öppen miljö som i normalfallet inte har mer än 30 % täckningsgrad av träd och buskar. Ett visst inslag av buskar och träd är dock oftast gynnsamt.
- Naturlig näringsstatus (ej gödningspåverkat annat än från betande djur)

Betydelsen av olika strukturer och funktioner kan variera mellan olika objekt och vid bevarandearbetet måste det enskilda objektets förutsättningar beaktas. Det kan även finnas ytterligare strukturer och funktioner förutom de ovan nämnda som har betydelse i enskilda fall.

Typiska och karakteristiska arter

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	K-art	T-art	Grupp*	Region
Kärlväxter					
<i>Adonis vernalis</i>	våradonis	K-art			
<i>Anacamptis morio</i>	göknycklar		T-art	2	B, K
<i>Androsace septentrionalis</i>	grusviva		T-art	1, 2	B
<i>Anthyllis vulneraria</i>	getväppling	K-art			
<i>Arabis hirsuta</i>	lundtrav	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Asperula tinctoria</i>	färgmåra		T-art	1, 2	B, K
<i>Astragalus alpinus</i>	fjällvedel		T-art	1, 2	A, B, K
<i>Bartia alpina</i>	svarthö	K-art			
<i>Bistorta vivipara</i>	ormrot		T-art	1, 2	A, B
<i>Botrychium lanceolatum</i>	topplåsbräken		T-art	1	B
<i>Botrychium lunaria</i>	låsbräken		T-art	1	B, K
<i>Botrychium matricariifolium</i>	rutlåsbräken		T-art	1	B, K
<i>Brachypodium pinnatum</i>	backskäfting	K-art			
<i>Briza media</i>	darrgräs	K-art			
<i>Carex ornithopoda</i>	fågelstarr	K-art			
<i>Carlina vulgaris</i>	spåtistel	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Centaurea scabiosa</i>	vädcklint	K-art			
<i>Cirsium acaule</i>	jordtistel		T-art	1, 2	B, K
<i>Crepis praemorsa</i>	klasefibbla		T-art	1, 2	B
<i>Dactylorhiza viridis</i>	grönkulla		T-art	2	A, B, K
<i>Dracocephalum ruyschiana</i>	drakblomma		T-art	1, 2	B
<i>Drymocallis rupestris</i>	trollsmultron		T-art	1, 2	B

NATURVÅRDSVERKET 2011
VÄGLEDNING FÖR 6210 KALKGRÄSMARKER

<i>Filipendula vulgaris</i>	brudbröd	K-art			
<i>Fragaria viridis</i>	backsmultron	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Gentiana nivalis</i>	fjällgentiana	K-art			
<i>Gentianella amarella</i>	ängsgentiana	K-art			
<i>Gentianella campestris</i>	fältgentiana		T-art	1, 2	B
<i>Gymnadenia conopsea</i>	brudsporre	K-art	T-art	2	A, B, K
<i>Helianthemum nummularium</i>	solvända	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Helictotrichon pratense</i>	ängshavre	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Herminium monorchis</i>	honungsblomster		T-art	2	B, K
<i>Hypochoeris maculata</i>	slätterfibbla	K-art			
<i>Leontodon hispidus</i>	sommarfibbla	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Linum catharticum</i>	vildlin		T-art	1, 2	B, K
<i>Lotus corniculatus</i>	käringtand		T-art	1, 2	A, B
<i>Medicago sativa</i> ssp. <i>falcata</i>	gullusern	K-art			
<i>Orchis mascula</i>	sankt pers nycklar	K-art	T-art	2	B, K
<i>Orchis militaris</i>	johannesnycklar	K-art	T-art	2	B, K
<i>Orchis morio</i>	göknycklar	K-art			
<i>Orchis ustulata</i>	krutbrännare	K-art			
<i>Oxytropis campestris</i>	fältvedel		T-art	1, 2	B, K
<i>Phleum phleoides</i>	flentimotej	K-art			
<i>Plantago media</i>	rödkämpar	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Poa alpina</i>	fjällgröe		T-art	1, 2	A, B, K
<i>Polygala amarella</i>	rosettjungfrulin	K-art	T-art	1, 2	A, B, K
<i>Polygala comosa</i>	toppjungfrulin	K-art			
<i>Polygala vulgaris</i>	jungfrulin		T-art	1, 2	B, K
<i>Potentilla crantzii</i>	vårfingerört	K-art	T-art	1, 2	A, B, K
<i>Potentilla heptaphylla</i>	luddfingerört			1, 2	K
<i>Potentilla sordida</i>	backfingerört		T-art	1, 2	B, K
<i>Potentilla tabernaemontani</i>	småfingerört		T-art	1, 2	B, K
<i>Pulmonaria angustifolia</i>	smalbladig lungört		T-art	1, 2	B, K
<i>Pulsatilla pratensis</i>	fältsippa	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Ranunculus illyricus</i>	ullranunkel		T-art	1, 2	B, K
<i>Ranunculus polyanthemos</i>	backsmörblomma	K-art			
<i>Satureja acinos</i>	harmynta		T-art	1, 2	B, K
<i>Scabiosa columbaria</i>	fältvädd	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Sedum rupestre</i>	stor fetknopp		T-art	1, 2	B, K
<i>Selaginella selaginoides</i>	dvärglummer		T-art	1, 2	B, K
<i>Taraxacum</i> sect. <i>Erythrosperma</i>	sandmaskrosor		T-art	1, 2	B, K
<i>Thalictrum alpinum</i>	fjällruta		T-art	1, 2	B, K
<i>Trifolium montanum</i>	backklöver	K-art	T-art	1, 2	B, K
<i>Veronica spicata</i>	axveronika	K-art	T-art	1, 2	B, K
Fjärilar					

<i>Adscita statices</i>	allmän metallvingesvärmare	T-art	1, 2	B, K
<i>Argynnis niobe</i>	hedpärlemorffjäril	T-art	1, 2	B, K
<i>Aricia artaxerxes</i>	midsommarblåvinge	T-art	1, 2	A, B, K
<i>Aricia eumedon</i>	brun blåvinge	T-art	1, 2	B, K
<i>Cupido minimus</i>	mindre blåvinge	T-art	1, 2	B, K
<i>Erynnis tages</i>	skogsvisslare	T-art	1, 2	B, K
<i>Hesperia comma</i>	silversmygare	T-art	1, 2	B, K
<i>Maculinea arion</i>	svartfläckig blåvinge	T-art	1, 2	B, K
<i>Maniola jurtina</i>	slättergräsfjäril	T-art	1, 2	B, K
<i>Melitaea cinxia</i>	ängsnätfjäril	T-art	1, 2	B, K
<i>Polyommatus dorylas</i>	väpplingblåvinge	T-art	1, 2	B, K
<i>Pyrgus malvae</i>	smultronvisslare	T-art	1, 2	B, K
<i>Zygaena filipendulae</i>	allmän bastardsvärmare	T-art	1, 2	B, K
<i>Zygaena viciae</i>	liten bastardsvärmare	T-art	1, 2	B, K

* Grupp

1. Kalkgräsmarker
2. Orkidérika kalkgräsmarker

Klassificering enligt andra klassificeringssystem

Klassificeringssystem	Naturtypens motsvarighet
VIN:	5.2.1.3 Örtrik ängshavretorrängs-typ På friskare marker och i Norrland finns andra vegetationstyper.
EUNIS:	E1.2 Perennial calcareous grassland and basic steppes

Utbredning och förekomst

Länk: Gemensam text (utbredning och förekomst)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf

#5

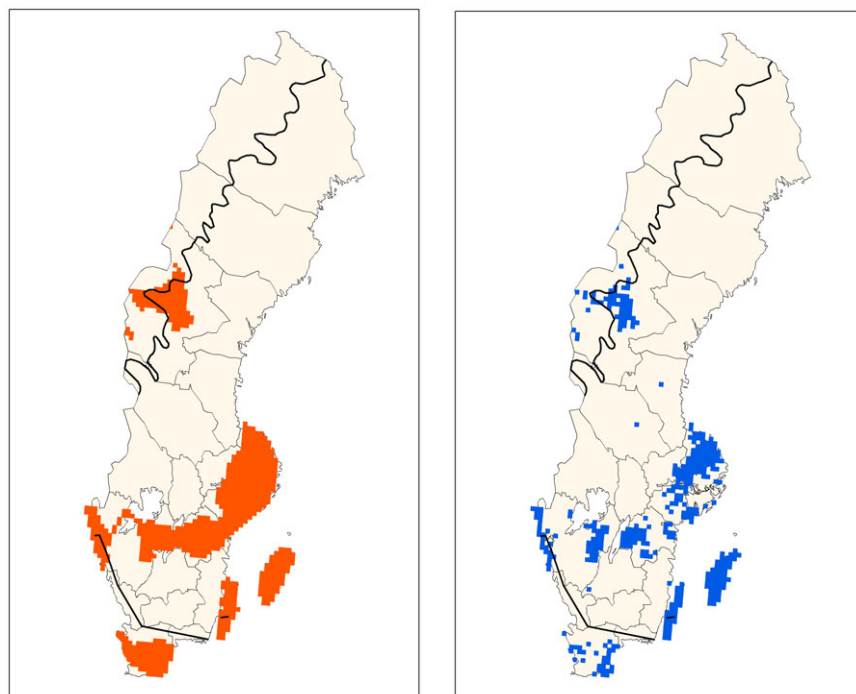
Rapporterad nationell bevarandestatus år 2007

Rapporterat 2007	Reg. A	Reg. B	Reg. K	Totalt
Natura 2000-områden				
Uttekade för naturtypen (st)	2	135	33	170
Utbredning				
Aktuellt värde (km ²)	3 900	60 000	11 800	75 700
Referensvärde (km ²)	3 900	60 000	11 800	75 700
Bedömning aktuell status	Gynnsam	Gynnsam	Gynnsam	
Bedömning trend	Stabil	Stabil	Stabil	

Förekomstareal				
Aktuellt värde (km ²)	0,4	126,0	63,0	189,4
Referensvärde (km ²)	2,0	500,0	120,0	622,0
Bedömning aktuell status	Dålig	Dålig	Dålig	
Bedömning trend	Stabil	Stabil	Stabil	
Kvalitet				
Bedömning aktuell status	Dålig	Dålig	Dålig	
Bedömning trend	Försämring	Försämring	Försämring	
Framtidsutsikt				
Bedömning aktuell status	Dålig	Dålig	Dålig	
Bedömning trend	Försämring	Försämring	Försämring	
Samlad bedömning				
Bedömning aktuell status	Dålig	Dålig	Dålig	
Bedömning trend	Försämring	Försämring	Försämring	

Kommentarer till rapporterade uppgifter

Skäl till att naturtypen inte bedöms ha gynnsam bevarandestatus är upphörd eller bristande hävd, igenväxning, gödning, kvävedefall, för små och fragmenterade arealer, bristande landskapsmosaik orsakat av rationellt jord- och skogsbruk och en negativ utveckling för många arter som är knutna till naturtypen. Naturtypen har dessutom minskat kraftigt och fragmenterats under 1900-talet. Nämnade problem och nedläggningar av jordbruk förväntas bestå framöver.

Figur 1. Svenskt utbredningsområde (till vänster) och förekomstareal (till höger).

Förutsättningar för bevarande

Länk: Gemensam text (förutsättningar för bevarande)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf
[#8](#)

Många insektsarter och fåglar är beroende av andra miljöer utanför naturtypen för häckning, skydd, födosök eller delar av sin livscykel. Det kan till exempel röra sig om andra gräsmarkstyper, buskmarker trädrika marker eller blomrika kantzoner.

Gynnsamt tillstånd/bevarandestatus förutsätter att de typiska arterna inte minskar påtagligt i området respektive på biogeografisk nivå eftersom typiska arter indikerar att naturtypen upprätthåller viss kvalitet och viktiga ekologiska funktioner.

Förvaltning/skötsel

Bete (alternativt slätter och höbärgning), röjning av igenväxningsvegetation. Skötseln bör utformas utifrån objektets speciella natur- och kulturvärden. Objektets hävdhistoria bör i första hand vara vägledande för den fortsatta skötseln så att exempelvis ett objekt med lång kontinuitet av slätter även fortsättningsvis hävdas genom slätter och en sedan lång tid betad mark fortsätter att betas. Hävdtrycket kan variera inom ett brett intervall så länge skadlig förnaansamling undviks och starkt slitna partier ej dominerar. Viss variation i markvegetationens höjd över tiden och mellan olika delar av objektet är en förutsättning för många arters överlevnad. Inslag av buskar, snår och bryn är gynnsamt för många organismer genom att erbjuda skydd, skapa bättre mikroklimat och kantzoner där örter kan gå i blom utan att betas ner. Bärande buskar och träd är en viktig födokälla för många fågelarter.

Det är inte ovanligt att kalkgräsmarker har en historia som ängsmarker, och/eller har en flora och fauna innehållande arter som är känsliga för hårt bete under sommaren. Där det förekommer hotade eller regionalt sällsynta arter, eller där marken har en välbevarad ängsvegetation, är det motiverat att anpassa hävden efter det genom t ex begränsat bete under sommaren.

De mest trädrika betesmarkerna förs till 9070, men i många andra betesmarker finns också ett värdefullt trädskikt. I igenväxta partier är det angeläget med frihuggning av ev vidkroniga ekar som tidigare stått öppet (även om ekar inte är karaktärsträd för naturtypen). Träd med hamlingshistorik bör normalt återhamlas, om det kan ske utan risker för att skada trädet allvarligt. Hamlade träd bör hamlas regelbundet och en viss nyrekrytering av hamlingssträd bör eftersträvas. Grov död ved som faller ner bör lämnas i nära anslutning trädet, även om den kan behöva flyttas för att underlätta betet.

Busk- och slyröjning av vad som bedöms vara igenväxningsvegetation och som växt upp under tid av bristande hävd är angelägen – många betesmarker är i behov av restaurering. Det är viktigt att en del blommande buskar som etablerats trots

hävd eller som växer i bryn sparas. Äldre och/eller grova träd bör lämnas kvar, och det är även viktigt med rekrytering av efterträdare till de äldre träden.

I naturtypen får inte förekomma gödsling (förutom från djur som betar i objektet), stödutfodring, dikning eller insådd av för naturtypen främmande arter.

Hotbild

- Utebliven röjning av igenväxningsvegetation och minskat eller upphört bete leder på sikt till igenväxning av buskar och träd och utarmning av den hävdgynnade floran och faunan.
- Alltför kraftig röjning av buskar och träd så att organismer som är beroende av dessa strukturer missgynnas.
- Överbete. Alltför intensivt betetryck påverkar naturtypen negativt.
- Skötsel som avlägsnar småbiotoper, kantzoner och mosaikmiljöer och skapar skarpa gränser mellan olika markslag.
- Spridning av gödsel i naturtypen påverkar floran negativt.
- Tillskottsutfodring av betesdjuren ger indirekt näringstillförsel till marken och missgynnar den konkurrenssvaga floran.
- Användning av avmaskningsmedel som innehåller avermectin är negativ för den dynglevande insektsfaunan.
- Markexploatering och annan markanvändningsförändring i objektet eller i angränsande områden, exempelvis skogsplantering, dikning och täktverksamhet.
- Gödslings- och försurningseffekter från nedfall av luftburna föroreningar påverkar floran negativt.

Bevarandeåtgärder

- Gängse åtgärder för att upprätthålla gynnsam bevarandestatus så att ingen försämringar för naturtypen sker, (dvs att dess intressen respekteras i fysisk planering, tillståndsprövning, generell naturvårdshänsyn, förvaltning av skyddade områden, artskydd och uppföljning samt övervakning).
- Landsbygdsprogrammets (2007-2013) miljöersättningar innebär att jordbrukare kan få ersättning för skötsel av slätterängar och betesmarker. Jordbrukare som uppfyller vissa generella skötselvillkor kan få ersättning för allmänna värden. Länsstyrelsen beslutar om vilka marker som därutöver kan få ersättning för skötsel av särskilda värden och fastställer skötselvillkoren i en åtagandeplan. Stöd för kompletterande åtgärder kan lämnas när natur- och kulturmiljövärdena kräver skötsel som lövtäkt, lieslätter eller efterbete. Dessutom finns ett projektstöd för restaurering av slätterängar och betesmarker. Ersättning för vissa insatser kan också erhållas från Utvald miljö inom landsbygdsprogrammet.

- Information och rådgivning bedrivs bland annat inom landsbygdsprogrammets åtgärder för kompetensutveckling av lantbrukare inom miljöområdet. Länsstyrelserna ansvarar för den regionala verksamheten som omfattar kostnadsfri enskild rådgivning, kurser och fältvandringar.
- Genomförandet av Åtgärdsprogram för Svartfläckig blåvinge samt flera andra fjärilsarter, Brunkulla, Vityxne, Gentianor i naturliga fodermarker, Svampar i ängs- och betesmarker, Dynglevande skalbaggar.

Regelverk

Länk: Gemensam text (regelverk)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf#11

- Naturtypen ingår i art- och habitatdirektivets bilaga 1 och undertypen orkidérika kalkgräsmarker är en prioriterad naturtyp där.
- Regelverk som är särskilt viktiga för naturtypen är de som är knutna till naturliga fodermarker och jordbrukets miljöersättningar

Bevarandemål, målbildindikatorer och uppföljning

Länk: Gemensam text (bevarandemål och uppföljning)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/vagledning/naturtyper/naturtypergemensam.pdf#19

På Naturvårdsverkets hemsida om uppföljning i skyddade områden, finns en rapport (6379:2010) om uppföljning i skyddade områden. Den beskriver arbetet med formulering av mål och användande av målbildindikatorer för att följa upp målen. Rapporten beskriver det generella arbetet, och uppföljningen i detalj beskrivs i manualer för uppföljning av olika naturtyper. Det finns även manualer för uppföljning av olika naturtysgrupper. Där finns information om arbetsmetoder, och exempel på olika målbildindikatorer.

Det finns bland annat manualer för Betesmarker och slåtterängar, för Flygbildstolkning och för olika artgrupper.

Litteratur och kontaktuppgifter

Länk: Gemensam text (litteratur och kontaktuppgifter)

http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/natur/naturgemensam.pdf#10

Naturtyps- och ekosystemvis litteratur

Ekstam, U. & Forshed, N. (1992): Om hävden upphör. Kärlväxter som indikatorarter i ängs- och hagmarker. Naturvårdsverket förlag, Stockholm.

Ekstam, U. & Forshed, N. (1996): Äldre fodermarker. Betydelsen av hävdregimerna i det förgångna, Målstyrning, Mätning och uppföljning. Naturvårdsverket förlag, Stockholm.

Götmark, F., Gunnarsson, B. & Andrén, C. (1998): Biologisk mångfald i kulturlandskapet - Kunskapsöversikt om effekter av skötsel av biotoper, främst ängs- och hagmarker. Naturvårdsverket. Rapport 4835.

Jordbruksverket (1994-2003): Biologisk mångfald och variation i odlingslandskapet. Faktaserie.

Jordbruksverket. (1998): Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvården.

Persson, J. & Nilsson, N. Ö. (1996): Lien och dess marker. 2:a reviderade upplagan. Stockholm.

Riksantikvarieämbetet. (1994): Skötsel av kulturvården i odlingslandskapet. Faktabladserie.

Riksantikvarieämbetet. (1996): Odlingslandskapet - en lång markanvändnings historia.

Kontaktuppgifter

Anders Jacobson,
anders.jacobson@artdata.slu.se
018-67 24 79

ArtDatabanken
Bäcklösavägen 10
Box 7007
750 07 Uppsala